

TÜRKİYE'DE DEVLETÇİ VE LİBERAL POLİTİKALARIN TARİHSEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Tolga KABAŞ*

Özet

19. yüzyılda Batılı eğitim kurumlarında yetişen Osmanlı aydınları Batılılaşma hareketleri ile bireyciliğe ve rasyonalizme dayalı liberal kapitalist sistemin tüm ekonomik ve sosyal kurumlarını Osmanlı'nın feodal toplum yapısında kurma konusunda anlaşmışlardır. Tanzimatla birlikte Osmanlı toplumunun kapitalistleşmesi için ortaya atılan iki önemli iktisat politikası bulunmaktadır. Osmanlı aydınlarının bir kısmı liberal iktisat politikalarını Osmanlı'yı kurtaracak tek çare olarak görmektedir. Liberal iktisat politikalarının tehlikeli sonuçlar doğuracağını düşünen Osmanlı aydınlarının diğer bir kısmı ise devletçi iktisat politikalarını savunmuşlardır. Ancak, her iki politika mantığı da temelde kapitalist bir toplum düzeninin yaratılması amacını taşımaktadır. Kurtuluş Savaşının kazanılmasından sonra yeni kurulan Türk Devleti'nde hızlı kalkınma ve sanayileşme için iki politika mantığının da uygulandığı görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'de Batı tipi bir liberalizmin Türk insanının kültürel ve tarihsel koşullarına uygun olmadığına, bu yüzden Türk insanının ruh ve toplum sağlığını bozduğuna değinilecektir. Çalışmanın sonuç kısmında ise, Türkiye'de piyasaların liberalleşme sürecinde toplumun çözülmesinden kaynaklanan sosyal sorunların kontrol altında tutulabilmesi için devlet-piyasa dengesinin dikkatli bir şekilde kurulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Politikası Modeli, Kültür, Türk Liberalizmi, Devletçilik.

Historical Evaluation of Etatist and Liberal Policies in Turkey

Abstract

In the 19th century the Ottoman intellectuals, who completed Western schools, agreed about the Westernization of the Ottoman society to save the Ottoman State. Therefore, with the Westernization movements Ottoman intellectuals tried to set up the economic and social institutions of the liberal capitalist system, which were individualistic and rational, into the structure of Ottoman feudal society. After Tanzimat reforms, there were two important economic policies advised for the formation of capitalism in the Ottoman society. A part of the Ottoman intellectuals believed that liberal economic policies were the only solution to save the Ottoman Empire. Another part of the Ottoman intellectuals, who thought that the liberal economic policies have dangerous consequences for the Ottoman society, advocated that statist economic policies were superior. However, the intention of both policies was basically the creation of a capitalist society. After winning the War of Independence, the newly founded Turkish State implemented both policies for rapid development and industrialization. In this study, it is stated Western liberalism is not suitable for Turkish culture and history. Lastly in this study, it is proposed

* Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Adana, tkabas@cu.edu.tr.

that the state-market balance should be constructed carefully during the process of liberalization of the markets, in order to control the social problems like crimes, divorces, *violences etc.in our society.*

Key Words: Public Policy Model, Culture, Turkish Liberalism, Etatism.

GİRİŞ

Ülkeler kendi tarihleri içerisinde kendilerine ait siyasi kültürler geliştirir. Kendilerine ait siyasi kültürleri olan gelişmiş ülkelerde istikrarlı ekonomik büyümeyi sağlayan özel kamu politika mantığı bulunur. Uluslararası sistemde bulunan politika paradigmaları kabaca Devletçilik ve Liberalizm olmak üzere iki temel küresel politika paradigması olarak sınıflandırılabilir. Bu paradigmalar son yıllarda Keynezcilik ve Monetarizm olarak da adlandırılmakta ve bilinmektedir. Küresel ekonomide istikrarlı ekonomik büyümeyi sağlayan ve başarılı kabul edilen birçok ülkenin kendilerine ait kamu politikası modeli vardır. Bu ülkelerden bazıları örneğin, ABD ve İngiltere gibi piyasa merkezli yani, liberal iktisat politikaları ile dünyanın en zengin ve güçlü ülkeleri olmuşlardır. Bu ülkelerden bazıları ise Fransa veya Japonya, Güney Kore gibi devlet merkezli politikalar ile dünyanın en başarılı ülkeleri olmuşlardır. Bu yüzden herhangi bir kamu politikası modelinin en iyi model olduğunu söylemek doğru olmaz.

Kamu politikası mantığı veya paradigması zamanla gelişir, fakat yumuşak bir gelişim süreci bulunmaz. Ekonomide sorunlar artmaya başlayınca ve çözülemeyince, politika mantığının başarısıyla ilgili şüpheler artmaya başlar, politika mantığı birden bire değişerek başka bir yönde gelişmeye başlar. Ancak, politika mantığındaki değişim o ülkedeki siyasi kültürle sınırlıdır. Örneğin, 1979'a kadar devletçi politikalar uygulayan İngiltere, Margaret Thatcher ile devletçi politikaları değiştirerek piyasa merkezli bir politika mantığına geçmiştir. Çünkü, Thatcher özel girişimciliğin İngiliz ekonomisinin kurtulması için gerekli olduğunu düşünüyordu. Japon mucizesinin gerçekleşmesini sağlayan “yaşam boyu istihdam” gibi uygulamalar, 1990'lı yıllarda Japonya'nın karşılaştığı sorunların aşılmasını zorlaştırmıştır. Bu sorunların çözümü için günümüzde Japon modeli tedricen bir liberal piyasa ekonomisine dönüştürülmeye çalışılmaktadır.

Osmanlı-Türk toplumunda ise Tanzimatla birlikte iktisat düşüncesinde bireyciliğe geçiş yapılmış, önceleri Cavid Bey'in öncülüğünü yaptığı liberal iktisat politikaları tek kurtuluş çaresi olarak görülmüştür. Uygulanan liberal iktisat politikaları Osmanlı Devletine büyük zararlar verince, I Dünya Savaşı yıllarında devletçi politikalara geçiş yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde ise hızlı kalkınma ve sanayileşmenin gerçekleşebilmesi için devletçi ve liberal iktisat politika politikalarına başvurulduğu dönemler olmuştur. Ancak, Osmanlı'nın sanayileşmeye başlayabilmesi için ihtiyaç duyduğu “Müslüman-Türk bireyi” veya “Milli Girişimci Sınıflar” Osmanlı toplumunda bulunmadığından, ayakları yere

sağlam basan rasyonel bir iktisadi birey veya firma modelinin inşası Cumhuriyeti kuranlara bırakılmıştır.

Türkiye'nin Weber'i olarak bilinen Sabri Ülgener, Türkiye ekonomisindeki devletçi ve liberal iktisat politikaları arasındaki değişmelerin ülkemizi düzlüğe çıkarmada çok yeterli olmadığını, bunun başlıca sebebinin ise insanımızın anti-madde zihni ve ataleti olduğunu belirtmektedir. Ülgener'e göre uzun yıllar boyunca uygulanan devletçi politikalar Türk insanımızın ataletini ve irrasyonelliğini değiştirmede çok başarılı olmamış, beklenen rasyonelleşmeyi veya rasyonel bireyi/firmayı da ortaya koyamamıştır. Sabri Ülgener'e göre Osmanlı'nın toplumsal yapısı içine alamadığı ve bir türlü uyum sağlayamadığı kapitalizm ve rasyonelleşme, günümüz dünyasının kaçınılmaz ve dönüşü olmaz bir yoldur. Bu yüzden, Osmanlı'dan kalan olumsuz irrasyonel mirasın rasyonellik eksenine oturtulması, ekonomide ayakları yere sağlam basan, güvenilir ve rasyonel bir birey/firma düzeninin üretilmesi günümüz Türkiye için de çok önemlidir.

Son yıllarda, Türkiye kamu politikası modeli de özel girişimciliğin gelişebileceği ve büyümenin motoru olacağı bir liberal piyasa ekonomisine dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Türkiye ekonomisinde bireyciliğin ve özel girişimciliğin gelişmesi için piyasalarla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler sürekli yapılmaktadır. Özellikle 1980'den bu yana Türkiye'de bireycilik ve özel girişimciliğin inanılmaz bir hızla geliştiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Osmanlı-Türk toplumunda bireyciliğe veya özel girişimciliğe nasıl geçiş yapıldığına ve ne kadar uygun olduğuna değinilmekte, kamu politikasındaki devletçi-liberal politika çevrimi anlatılmakta ve devlet-piyasa dengesi bakımından dünyada başarılı kabul edilen kamu politikası modellerinden örnekler verilmektedir. Ayrıca bu çalışmada, Batı tipi bir liberalizmin Türk insanının ruh ve toplum sağlığını bozduğuna değinilerek Türk kamu politikası modelinin kendi iç dinamiklerinden gelişmesini sağlayacak dayanışmacı Ahilik kültüründen örnekler verilmektedir. Çalışmanın sonuç kısmında ise, Ahilik kültürü gibi Türkiye'nin kendi kültürel ve tarihsel koşullarına uygun ve "işbirliği-rekabet dengesinin" daha iyi kurulduğu bir Türk kamu politikası modelinin geliştirilmesi önerilmektedir.

I. TANZİMATTAN SONRA OSMANLI'YA MODERN İKTİSAT DÜŞÜNCESİNİN GİRİŞİ

İktisat düşüncesi Osmanlı'ya Tanzimatla birlikte girmiştir. 18. yüzyıl sonlarından itibaren yaşanan hızlı gerileme sürecinde, Osmanlı iktisat düşüncesinde çağdaşlaşma kaçınılmaz olmuş ve Tanzimatla birlikte iktisat düşüncesinde bireyciliğe yani liberalizme geçiş yapılmıştır (Sayar, 2013:22). Avrupa ülkeleri ise 18. yüzyıl içerisinde merkantilist iktisat politikalarını terk etmiş, Sanayi Devrimini gerçekleştirmiş ve Fransız devriminden sonra temsili demokrasiyi benimsemiştir. 19. yüzyılda Avrupa ülkeleri'nde artık feodalizm sona ermiş, daha iyi bir sistem olan kapitalizm başlamış ve bu ülkeler demokrasi ile

yönetilmeye başlanmıştır. Osmanlı aydınları ise Avrupa ülkelerinin hızla yükselişini sağlayan bu yeni fikirleri ve hareketleri büyük bir şaşkınlıkla karşılamışlardır. Örneğin, bu yıllarda liberalizmi benimseyen Jön Türk hareketi Avrupa ülkelerindeki gibi bireyselleşmeye geçiş yapılmasını savunmakta ve otoriter olan Osmanlı Devlet geleneğine başkaldırmaktaydı (Sayar, 2013:198).

19. yüzyılda iktisadi liberalizm Osmanlı iktisatçılarının benimsediği ortak görüştür. Batılılaşmayı savunan ve yenilikçi olan Osmanlı aydınlarının temel beklentisi liberal iktisat politikalarıyla Osmanlı'nın kapalı ve geçimlik yapısının çözülmesi, bireylerin kar amacıyla girişimde bulunabilecekleri ve sermaye birikim sürecine girebilecekleri bir yapıya dönüşebilecekleri bulunmaktaydı. Böylece, iktisadi gelişmeyle birlikte sanayileşme de gerçekleştirilecekti. Bu yıllarda liberalizm Osmanlı toplumu için tek kurtuluş yolu olarak görülmektedir (İzğöer, 2014:277-278). Bu yüzden, muhafazakar olan Osmanlı aydınları bile serbest ticaretin gelişmesi, milli anonim şirketlerin kurulması, sigorta ve bankacılığın gelişmesi, özel mülkiyetin yaygınlaşması, ulusal paranın kullanılmasının yaygınlaştırılması gibi liberal iktisat politikalarının uygulanmasını Osmanlı toplumunun lehine olması koşuluyla benimsemekteydiler (İzğöer, 2014:278).

Ancak, bu yıllarda Klasik iktisat düşüncesinin kurucu babası olan Adam Smith'in iktisat politikalarının dayanacağı ve iktisadi kalkınmayı sağlayacak "birey" veya "milli girişimci sınıflar" Osmanlı toplumunda bulunmamaktaydı (Sayar, 2013:31). Bu dönemin liberalizmi benimseyen iktisatçıların öncüsü konumunda Cavid Bey bulunmaktaydı. İktisadi liberalizmi savunan Cavid Bey'in yanında ise bireyci L. Le Play'in görüşlerini benimseyen, sosyolog olan Prens Sabahattin bulunmaktaydı. Liberalizmin en önemli savunucularından olan Cavid Bey Klasik iktisat düşüncesinden hareketle devletin iktisadi alana müdahale etmemesini ve özel girişime yardımcı olmasını ve önündeki engelleri kaldırması gerektiğini savunuyordu. Cavid Bey'e göre kalkınma devletin müdahalesi olmadan, serbest rekabet koşulları altında piyasalara bırakıldığı takdirde gerçekleşebilirdi. Cavid Bey, savunduğu liberal politikaların ülkenin çıkarlarına zarar verdiğini fark edemeyecek kadar liberalizme bağlı bir iktisatçıydı. 1838 Ticaret Anlaşmasının ardından yaşanan liberalleşme süreci ekonomik olarak güçlü olan azınlık ve yabancıların daha da güçlenmesini sağlamıştır. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi liberal iktisat politikalarının dayanacağı ve iktisadi kalkınmayı sağlayacak "Müslüman-Türk bireyi" veya "Müslüman-Türk girişimci sınıflar" Osmanlı toplumunda bulunmadığından geleneksel yöntemlerle üretim yapan Müslüman-Türk gruplar ise serbest rekabet koşulları altında yoksullaşmış ve işlerini kaybetmiştir (Toprak, 2012:118; Çakmak, 2011:178-179).

Tanzimatla birlikte Osmanlı iktisat düşünce alanına giren ve hakim olan Klasik iktisat düşüncesi List'in öncü konumunda bulunduğu Alman Tarihçi Okulu gibi farklı iktisadi düşünce okulları karşısında baskın konumdaydı. Yıllarca Klasik iktisadın kurucuları olan Adam Smith ve David Ricardo'nun iktisat düşünceleri

Osmanlı iktisat ders kitaplarında yer aldı. Klasik iktisat görüşünü benimsemeyen dönemin aydınlarından Ahmet Mithat Efendi ise eserlerinde Klasik iktisat düşüncesini ve Adam Smith'in görüşlerini eleştiriyor, Smith'in öne sürdüğü ilkelerin ancak İngiltere gerçeğiyle bağdaşabileceğini belirtiyordu. Hatta, İngiltere'nin bile serbest dış ticaret politikası uygulamadığını öne sürüyordu. Ahmet Mithat Efendi ülke gerçekleriyle bağdaşmayan bu tür iktisat politikasının Osmanlı iktisatçılarınca el üstünde tutulmasını eleştiriyordu. Adam Smith'in klasik iktisat düşüncesi o yıllarda tüm Avrupa okullarında iktisadın son şekli olarak okutulmaktaydı, ancak Smith'in liberal ilkeleri ülkelerin hiçbirinde uygulanmıyordu. Avrupa'da serbest ticareti benimseyen hiçbir devlet bulunmuyordu. Ahmet Mithat, her milletin kendi iktisat düşüncesi olması gerektiğini savunmuş, bir İngiliz iktisat düşüncesi, bir Fransız iktisat düşüncesi olduğu gibi ülke ekonomisinin kendi somut şartlarından oluşan bir Osmanlı iktisat düşüncesinin de olması gerektiğini öne sürmüştür (Toprak, 2012:114-115; Çakmak, 2011:190).

Osmanlı İktisat düşüncesinde Tanzimattan beri etkili olan Smith ve Ricardo gibi liberallerin görüşleri I. Dünya Savaşı yıllarında gözden düşmüş, Osmanlı iktisat yazınında List gibi Alman Milli İktisatçıların görüşleri benimsenmiştir. I. Dünya Savaşı yılları aynı zamanda bir savaş ekonomisi dönemidir. Bu yıllarda devlet iktisadi faaliyetlere müdahale etme gereği duymuştur. Bu yıllarda Osmanlı Devletine çok büyük zararlar veren liberal iktisat politikaları terk edilebilmiş, devletçilik ya da milli iktisat modeli benimsenerek, korumacı bir dış ticaret politikası izlenmiştir. Sermaye birikiminin liberalizm ile serbest piyasa koşullarında oluşmayacağını gören İttihat ve Terakki Müslüman-Türk unsurların ticarete katılmasını ve girişimci olmasını özendirmeye çalışmıştır. Bu yıllarda devletin müdahalesiyle kurulan milli anonim şirketler giderek ekonomiye egemen olmuştur. Böylece, Tanzimat liberalizminin güçlendirdiği etnik iş bölümü ortadan kalkmış, hatta Müslüman-Türk unsurun lehine dönmüştür. Bundan böyle serbest piyasa mantığı terk edilmiş, devletin ekonomiye müdahale ettiği bir politika mantığı uygulanmıştır. Politika mantığındaki bu değişim sonucunda ticaret artık Müslüman-Türk unsurların eline geçmiştir (Toprak, 2012:45-46).

Savaş yıllarında devletin ekonomiye müdahale etmesine dayalı milli iktisat politikalarının en önemli savunucuları arasında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Tekin Alp bulunmaktadır. Gökalp'e göre milli iktisat politikalarının amacı büyük bir sanayi yaratmak ve asgari bir refah düzeyine ulaşmak olmalıdır. Tekin Alp'e göre ise milli iktisat politikaları üretimin artırılmasını, tüketimin ise belli bir düzeye getirilmesini hedeflemelidir. Yusuf Akçura'ya göre de milli iktisat politikalarının hedefi ekonomik bağımsızlık olmalıdır. Akçura'ya göre ekonomik bağımsızlığa sahip olmayan bir ülke siyasi bağımsızlığını koruyamaz. Buradan hareketle, Akçura güvenilir milli girişimci sınıfların oluşması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yıllarda milli iktisat ile iktisadi vatanperverlik arasında tam bir özdeşlik kurulmuştur. Liberalizm veya iktisadi serbestlik yanlıları yurtsever

olmamakla suçlanmıştır. Aslında, milli iktisat politikası çerçevesi planlı ekonomiyi çağrıştırmaktadır. Ancak, bu politikalar devletin özel girişimciliği sınırlayacağı veya piyasa ekonomisini terk edeceği anlamına gelmemektedir. Milli iktisat politikaları ekonomik gelişme için bir araçtır, gelişme sağlandıktan sonra liberal politikalara geçilmesinin bir sakıncası kalmayacağı düşünülmektedir (Çavdar, 2003:94-97; Özcan, 2008:227).

II. OSMANLI-TÜRK TOPLUMUNDA İKİ ÖNEMLİ SOSYOLOJİ VE SİYASET GELENEĞİNİN KURULMASI

Osmanlı'da Batılılaşma düşüncesi 18. yüzyıldan itibaren tedricen gelişerek yerleşmiştir. Batılılaşma düşüncesini benimseyen aydınlar Osmanlı'nın ancak Avrupa uygarlığına girerek veya başka bir ifadeyle sosyal yapısını Avrupalı ülkelerin yapısına dönüştürerek kurtulabileceğini düşünmekteydi. Cumhuriyet'in ilanına kadar baskın olan anlayışa göre kendi kültürümüzü değiştirmeden, Batı'nın tekniğini alarak Avrupa uygarlığına girmek, Osmanlı Devleti'nin gerileyişini önleyecek ve yıkılmaktan kurtaracaktı (Kaçmazoğlu, 2011:69). Tanzimat'tan 21. yüzyıla kadar Batılılaşma düşüncesi veya Avrupa Uygarlığının bir parçası olmak Osmanlı aydınlarının "kızıl elması" yani kutsal bir hedefi olmuştur. Batılı eğitim kurumlarında yetişen Osmanlı aydınlarına göre "Bütün dünya ister istemez ya Batılılaşacak ya da varlığını yitirip yok olacaktır" anlayışı benimsenmiştir (Kaçmazoğlu, 2011:72). Ancak, Osmanlı Devleti Batılılaşmak için uyguladığı politikalarla Batı toplumlarının özellikleri hızlı bir şekilde Osmanlı toplumsal yapısına aktarılırken bir çok eski-yeni çatışmaları ve gerginlikler de yaşanmıştır. Günümüzde bile ne kadar Batılılaşmaya (veya modernleşmeye) çalışılırsa çalışılsın Doğulu olan sosyal yapımızdaki bir çok özellik hemen terk edilememekte, hatta hızlı bireyselleşme sonucunda bir çok sosyal sorunlar yaşanmaktadır (Kaçmazoğlu, 2011:98).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Atatürk'ün ilham kaynağı olan ve Cumhuriyet'in oluşumunda çok etkili olan isimlerden birisi de Ziya Gökalp'dir. Türk sosyologları arasında Ziya Gökalp bir kahraman, bir ruh ve gönül insanı, kutsal bir kişi olarak bilinir (Kaçmazoğlu, 2013:10). Gökalp'in geliştirdiği milli sosyolojinin temel hedefi Osmanlı'nın kurtuluşu için toplumu Doğu uygarlığından Batı uygarlığına taşımaktır. Bunun için uygarlık-kültür ayrımını kullanmıştır. Uygarlık (veya teknik) evrenselken, kültür ise yereldir. Gökalp'in Batı uygarlığının alınması olarak ifade ettiği şey aslında Batı'nın tekniğinin alınmasıdır. Ayrıca, Gökalp ülkeyi kurtaracak Batılılaşma reformlarının ancak sivil-asker-bürokratlar tarafından gerçekleştirileceğine inanmaktadır (Kaçmazoğlu, 2013:11). Osmanlıyı kurtarmak için çarelerin arandığı yıllarda Gökalp'in karşısındaki, rakibi olan kişi ise Prens Sabahattin'dir. Gökalp, İttihat ve Terakki'nin ideoloğunu yaparken, Prens Sabahattin de bu partinin karşısında yer alan muhalif partilerin ideoloğunu yapmıştır (Kaçmazoğlu, 2013:26).

Böylece, günümüzde bile geçerliliğini koruyan Türk siyasal yaşamının merkezinde yer alan, ancak birbiriyle rekabet halinde olan iki ana görüş veya perspektif ortaya çıkmıştır. Bu ana görüşlerden ilkinin temelinde Gökalp'in Milli Sosyoloji geleneği bulunmaktadır. Gökalp'in sosyoloji geleneği bireyciliği değil daha çok toplumsallığı benimseyen Durkheim'in ve Alman Milli İktisat Okulu'nun (F. List'in) görüşlerine dayalıdır. Gökalp sosyolojisi inkılapçı, merkezîyetçi, toplumsal (devletçi-kamusalıcı) ve ulusçu öğeleri içerir. Prens Sabahattin'in sosyolojisi ise İngiliz (Anglo-Sakson) siyasetinin ve toplumsal yapısının öğelerini içerirken, ademi-merkezîyetçi ve bireyci Le Play'in görüşlerine dayalıdır. Prens Sabahattin'e göre Le Play okulunun en büyük buluşu toplumları devletçi-kamusalıcı ve bireyci olarak ikiye ayırmasıdır. Bu anlayışa göre devletçi-kamusalıcı toplumların daima geride kaldıkları, bireyci toplumların ise daima ilerledikleri düşünülür. Le Play sosyoloji geleneğinin savunucusu olan Prens Sabahattin'e göre devletçi-kamusalıcı olan toplumumuzun ilerleme sağlayabilmesi için bireyci bir topluma dönüşmesi gerekmektedir. Günümüz, Türk toplum yapısının, özellikle 1980'den sonra Prens Sabahattin'in önerdiği bireyci ve girişimci istikamette bir çok yol aldığı da söyleyebiliriz (Kaçmazoğlu, 2013:26; Boyacıoğlu, 2008:304-305).

Prens Sabahattin'in sosyoloji geleneğine göre birey toplumdaki daha önce gelmektedir. Bu sosyoloji geleneğinin en önemli amaçlarından birisi devletçi (kamusalıcı) toplum yapısından bireyci toplum yapısına doğru geçişi sağlamaktır. Prens Sabahattin ve onu takip eden sosyologlar Türkiye'de sınıflı bir toplumun kurulmasını, orta-sınıfların güçlendirilmesini, bireyciliğin ve liberalizmin gelişmesini savunmuşlardır. Ziya Gökalp'in toplumsal değişme formülasyonuna göre ise toplumsallık (devletçilik-kamusalıcılık) bireycilikten daha ön plandayken, toplum-birey uzlaşmasına çalışılır. Yani, Gökalp'in anlayışına göre bireycilikle toplumsallık arasında bir denge sağlanması önemlidir (Kaçmazoğlu, 2011,99). 1945'den sonraki yıllarda bireycilik ve liberalizmle ilgili görüşlerinin çok benimsenmiş olmasına rağmen Prens Sabahattin, Türk sosyoloji tarihinde hiçbir zaman Gökalp'in önem ve etkisine ulaşamamıştır. Gökalp'in sosyoloji geleneği 1945'e kadar Türkiye'de resmi ideoloji ile bütünleşmiştir (Ercan, 2013:175).

1945'den sonra ABD ve İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'ndan galip olarak çıkmasıyla iki kutuplu yeni bir Dünya düzeni kurulmaya başlanmıştır. Bu durum Türkiye'de iki önemli siyaset değişikliğine yol açmıştır: 1) Türkiye Batılı ülkelere daha çok yaklaşmıştır 2) Türkiye'de çok partili siyasete geçiş yapılmıştır. Türkiye'nin Batıya daha çok yaklaşması sonucunda Türkiye'deki sosyoloji çalışmaları üzerinde Batı sosyolojisi daha etkili olmaya başlamıştır. Bu yıllardan itibaren bireyciliği ve liberalizmi destekleyen aynı zamanda devletin ekonomik olarak sorumluluğunun azaltılmasını savunan çalışmalar artmıştır. Böylece, 1950'li yılların başlarından itibaren sanayi devrimini gerçekleştiren ve kalkınmada çok başarılı olan anglo-sakson ülkelerinin bireyci yapılarının savunulduğu görüşler

baskın duruma gelmiş, resmi ideolojiyle bütünleşmiş olan Gökalp'in sosyoloji geleneği ise etkisini kaybetmeye başlamıştır (Ercan, 2013:145-147).

1950-60 döneminin en önemli sosyologlarından birisi Mümtaz Turhan'dır. Ziya Gökalp'in uygarlık (teknik)-kültür ayrımını benimseyen Mümtaz Turhan, 1950'den sonra iktidarda bulunan Demokrat Parti'ye anglo-sakson ülkelerinin bireyci sosyal yapısına geçiş yapılabilmesi için politikalar üretmekle görevlidir (Ercan, 2013:70). Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1920'li yıllardaki teorisyeni olan Ziya Gökalp'in görüşlerini belirli sınırlar içerisinde 1950'li yıllara taşıyan kişi Mümtaz Turhan olmuştur. Turhan Türkiye'nin "Küçük Amerika" olacağı hayalleri kuran DP iktidarına batıdan bilimsel anlayış ve teknik unsurların nasıl alınacağını ve batılılaşmanın nasıl gerçekleşeceğini anlatmaya çalışmıştır (Kaçmazoğlu, 2013,95). Ayrıca, ekonomik açıdan devletçi olan CHP'nin yerine, liberal ve bireyci DP'nin 1950'de iktidara gelmesiyle bundan sonraki yıllarda, Prens Sahahattin'in görüşlerini savunan kişiler daha etkili olmaya başlamışlardır (Kaçmazoğlu, 2013:100).

İslami ve milli değerlerin, yani Türk toplum yapımızın sosyal kodlarının korunarak, yalnızca teknik alandaki değişikliklerle Batılılaşmanın sağlanacağını savunan Mümtaz Turhan, maddi ve manevi kültür ayrımını kullanmıştır. Turhan, önceleri maddi kültürdeki değişmelerin yeterli olacağını düşünürken, Erzurum-Kars'ta yaptığı araştırmalardan sonra başarılı bir toplumsal değişme (Batılılaşma) için manevi kültür unsurlarının da değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Batılılaşma ile Türk toplum yapısının sosyal kodlarındaki değişmeler başarı ve gelişmeyi sağlayacaktır. Turhan'a göre bu şekilde içsel olarak maddi ve manevi kültürel değişmeyi gerçekleştirmek, zorunlu olarak gerçekleşen kültürel değişmelerden daha sağlıklıdır (Kaçmazoğlu, 2013:109-111).

Le Play sosyoloji geleneğinin Türkiye'deki temsilcilerinden birisi, aynı zamanda siyasetle yakından ilgilenen sosyologlardan Selahaddin Demirkan'dır. Demirkan'a göre Türk toplumunun psikolojik özellikleri, toplumsal bünyesi, tarihi ve milli gelenekleri sanayi devrimini gerçekleştiren anglo-sakson karakterinden daha başarılı ve güçlü bir karakter yaratabilecek özelliklere sahiptir. Demirkan'a göre Türk Devletlerinin bireyci olmayan, daha çok toplumsal (devletçi-kamusal) olan yapısı büyük devletler kurmasına engel olmamıştır. Bireyci olmayan bu toplumsal yapı tarih boyunca kendine özgü bir kültür ve medeniyet yaratmıştır. Türk devletinin yeniden güçlü olabilmesi için ihtiyacı olan orta-sınıfları veya milli girişimci sınıfları oluşturması gerekmektedir (Kaçmazoğlu, 2013:118).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu da uygarlık (teknik)-kültür ayrımını yapan sosyologlardan olmasına rağmen uçak, denizaltı, tank, araba gibi akla gelebilecek her türlü malın Alman uçağı, İngiliz denizaltısı, Japon arabası gibi üretilen ülkenin adını taşıdığını, tekniğin de evrensel olmadığını millileşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türk denizaltısı, Türk uçağının, Türk tankının Türk düşünce yapısına göre yapılacağını belirtmiştir (Kaçmazoğlu, 2013:164).

III. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KAMU POLİTİKASINDAKİ DEVLETÇİ-LİBERAL ÇEVİRİMLER

1923 yılından 1980'lerin başlarına kadar Türkiye'nin kamu politikası modelinin en önemli özelliği milli bir girişimci sınıfın gelişmesine kadar devletin ekonomiye müdahale ettiği karma bir ekonomi olmasıdır. Türkiye kendine ait karma ekonomi modeliyle ve özel sektörün de katkılarıyla önemli ölçüde sanayileşmeyi başarmıştır. Türkiye başarılı kamu politikası modeliyle istikrarlı büyüme performansını yakalamış, gelişmekte olan ülkeler arasında en üst sıralara ulaşmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren de aşırı düzenlenmiş ve içe dönük ekonomisini dünya piyasalarıyla entegre etmeyi başarabilmiştir. Dışa açılmasıyla birlikte Türkiye artık nitelikli sanayi malları üreten ve ihraç eden bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye ekonomisinin başka bir özelliği ise kamu politikasında devletçi ve liberal politika çevrimlerinin görülmesidir. Aşağıda Cumhuriyet döneminde kamu politikasındaki devletçi ve liberal politika çevrimlerinin neden gerçekleştiği anlatılmaktadır. Bazı dönemlerde kalkınma ve sanayileşme özel sektör öncülüğünde gerçekleştirilmeye çalışılırken, bazı dönemlerde ise sanayileşme devletin müdahalesiyle örneğin, kalkınma planları ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1. Dönem: Kuruluş Yılları (1920'ler): 1920'lerde sanayileşmede özel kesime öncelik veren bir kamu politikası mantığı belirlenmiştir. Batı'dan alınan kurumsal yapı ile özel mülkiyeti ve girişim serbestisini esas alan gelişmiş kapitalist ülkelerin düzenlemeleri hayata geçirilmiştir.

2. Dönem: Devletçi Sanayileşme (1930-1949): Kuruluş yıllarında özel sektör öncülüğünde sanayileşme mümkün olmadığı için 1930'lardan sonra devletin sanayileşmede öncü bir rol üstlendiği bir politika mantığı benimsenmek zorunda kalmıştır. Bu yıllarda sanayileşme sürecinde devlet bir girişimci rolü üstlenmiştir. İlk beş yıllık planların yapıldığı dönem olmuştur.

3. Dönem: Liberal Dönem (1950-1960): 1947'de hazırlanan Vaner Planı diye anılan Kalkınma Planı'nın öngördüğü gelişme anlayışı dönemin egemen politikası oldu. Bu Plan özel kesime öncelik veriyor, kamu kesimini ise altyapı başta olmak üzere altyapı faaliyetleri ile sınırlıyordu. Ancak, bu dönemde özel kesime öncelik veren kamu politikası mantığı egemen olduğu halde, iç koşullardan dolayı bu yıllarda kamu kesiminin ağırlığının arttığı, KİT'lerin sayısının ve sermayesinin artırılmak zorunda kaldığı görülmüştür.

4. Dönem: Planlı Dönem (1960-1979): Bir önceki liberal dönemde ekonomide oldukça kararsız bir kalkınma çizgisinin izlenmesi, ekonomiyi yönetenler arasında politika mantığının değiştirilmesi gerektiğini düşüncelerine ve planlama fikrinin doğmasına yol açmıştır. Uygulanacak kalkınma planları ile yurtiçinde daha kararlı bir ekonomik ortam oluşacağı, bu kararlı ortamda sanayileşmenin daha hızlı gerçekleştirileceği düşünülmüştür. Bu yıllarda kalkınma

planları ile Türkiye ara ve yatırım malı üretimini yurtiçinde gerçekleştirmeye çalışmıştır.

5. *Dönem: Neoliberal Dönem (1980 Sonrası)*: Planlı dönemde uygulanan politika mantığı Türkiye’yi 1970’lerin sonlarına doğru çok ağır bir ekonomik ve siyasi bunalıma sürüklemiştir. Özellikle ekonominin bunalımdan çıkarılması ve istikrara kavuşturulabilmesi için 24 Ocak 1980 Kararlarıyla yeni bir kamu politikası mantığı belirlenmiştir. Yeni kamu politikası mantığına göre ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde devletin müdahalesi olmadan piyasanın işleyişine göre oluşacak fiyatlar tek yol gösterici olarak kabul edilecektir. Fiyat serbestliğine dayalı bu mantık uluslararası ticarete de geçerli olmalıdır. Bu yeni politika mantığına göre ekonomi artık özel kesime dayalı olarak gelişmelidir, kamu kesimi ise özel kesime yol gösterici ve onu destekleyici bir rol üstlenmelidir (Kepenek ve Yentürk, 2008).

Yukarıda kamu politikası modelindeki devletçi ve liberal politika çevrimleri incelendiğinde, Türkiye’de hızlı kalkınmanın ve sanayileşmenin gerçekleşebilmesi için liberal politikaların uygulandığı dönemlerde (I. –III.- V. Dönemlerde) serbest piyasa mantığıyla hareket edildiği, devletçiliğin benimsendiği dönemlerde ise (II. ve IV. Dönemlerde) devletin sanayi ve kalkınma planları yaptığı ve uyguladığı görülmektedir. Kamu politikası mantığındaki bu değişmelerin iç ve dış nedenleri bulunur. Dış nedenler arasında tüm dünyayı etkileyen uluslararası siyasetteki değişiklikler, yeni paradigmlar veya siyasi/ekonomik krizler gibi olaylar bulunmaktadır.

Türkiye’de kamu politikasındaki devletçi-liberal politika çevrimlerinin en önemli iç nedeni olarak ekonomiyi yöneten bürokratlar arasındaki kalkınma ve sanayileşme hakkındaki fikir ayrılıkları olduğunu görebiliyoruz. Örneğin, bürokrasi içinde bazı gruplar devletçiliği sürekli hale getirmek istemişler ve liberal iktisat politikalarına pek sıcak bakmamışlardır. Bürokrasi içinde bazı gruplar ise devletçiliğin belirli bir süre sanayi üretim kapasitelerinin kurulması amacıyla uygulanmasını, ancak sanayileşme belirli bir düzeye eriştikten sonra serbest piyasa mantığıyla hareket edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Birinci grupta olan bürokrasi resmi ideolojiyle bütünleşmiş olan inkılapçı, merkezîyetçi, toplumsal (devletçi-kamusalıcı) ve ulusçu öğeleri içeren siyasi düşünce geleneğinden gelmektedir. İkinci grupta olan bürokrasi ise ademi-merkezîyetçi, bireyciliği ve girişimciliği savunan rakip siyasi geleneğe bağlıdır. İkinci grupta olan bürokrasiye göre ise devletçilik kapitalizm için gerekli olan alt-yapının tamamlanması, sonra biran önce liberal ekonomik sisteme geçilmesi için gereklidir (Kaçmazoğlu, 2011:216). Türk toplum yapısının, özellikle liberal politikaların uygulandığı 1950-60 arasındaki DP’nin iktidarda olduğu dönemde (III. Dönem) ve 1980’den sonraki ANAP’ın (sonra DYP-RP-AK partiler) iktidarda olduğu dönemde (V. Dönem) bireyci ve girişimci istikamette bir çok yol aldığını söyleyebiliriz.

IV. MÜSLÜMAN-TÜRK KÜLTÜRÜNE GÖRE DEVLET-PİYASA DENGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

19. yüzyılın içerisinde Osmanlı'nın sanayileşmeye başlayabilmesi için ihtiyaç duyduğu "Müslüman-Türk Bireyi" veya "Milli Girişimci Sınıflar" Osmanlı toplumunda bulunmamaktaydı. Ayakları yere sağlam basan rasyonel bir iktisadi birey veya firma modelinin inşası Cumhuriyeti kuranlara bırakılmıştı. 1920'lerde sanayileşmenin özel sektör öncülüğünde gerçekleştirilemediği görülünce, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti 1930'ların başlarında devletçi politikaları uygulamaya başladı. Cumhuriyeti kuranlar devletçilik ideolojisini, geçimlik bir hayat içine hapsolmuş anti-madde zihniyetine sahip olan Müslüman-Türk insanının sağlıklı bir firma anlayışına geçebilmesini sağlayacak bir araç olarak da görmekteydi (Sayar, 2006:41).

Sabri Ülgener Osmanlı-Türk toplumunun iktisadi zihniyetini açıklamak için önemli çalışmalar yapmıştır. Din ve ekonomi ilişkisi alanında Türkiye'de Sabri Ülgener bir öncü ve en önemli iktisatçı olarak kabul edilmektedir. Sabri Ülgener'in geleneğini günümüzde devam ettirenler arasında en önemli kişi olarak Ahmet Güner Sayar bulunmaktadır. Ahmet Güner Sayar aynı zamanda Sabri Ülgener'in öğrencisidir. Sayar, Sabri Ülgener'in eserlerini derleyerek toplu olarak yeniden yayınlanmasını da sağlamıştır. Sayar günümüzde Sabri Ülgener'in ayak izlerini sürerek önemli çalışmalar da yapmaktadır. Ahmet Güner Sayar'ın önemli eserleri arasında *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması, Osmanlı'dan 21. Yüzyıla: Ekonomik, Kültürel ve Devlet Felsefesine Ait Değişmeler, Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener* gibi eserler bulunmaktadır.

Ülgener'e göre Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türkiye'nin hızlı kalkınması için ihtiyaç duyulan milli girişimci sınıfların kalkınma hamlesini gerçekleştirebilecek bir rasyonel zihniyeti bulunmamaktaydı. Ona göre Osmanlı'dan miras kalan Müslüman-Türk insan tipi daha çok iktisadi olarak ayakları yere sağlam basmayan, atalet içerisinde olan ve anti-madde zihniyetine sahip bir karakter olarak duruyordu. Devletçiliğin hantal yapısı yüzünden Ülgener 1930'dan beri uygulamaya konulan devletçi politikalara karşı mesafeli durmaktaydı (Sayar, 2006:42-43). Ülgener'e göre uzun yıllar boyunca uygulanan devletçi politikalar Türk insanımızın ataletini ve irrasyonelliğini değiştirmede çok başarılı olmadı, beklenen rasyonelleşmeyi veya rasyonel bireyi/firmayı da ortaya koyamadı (Sayar, 2006:55).

Max Weber'in kapitalizmin doğuşuyla ilgili ortaya koyduğu "Protestan Etik" açıklamasına göre kapitalizmin Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmasının sebebi ekonomik düzlemde ortaya çıkan sağlıklı "firma" anlayışıydı. Bu yüzden, Ülgener'e göre Türkiye birey-piyasa bağlantısını kuracak ve iktisadi bireyi/firmayı inşa edecek yolda ilerlemeliydi (Sayar, 2006:161). Ona göre devletçi politikaların uygulanması birey-piyasa bağlantısının kurulabilmesi için bir ara yol veya çözüm yoluymuştu. Bu yüzden, devletçi uygulamaların farklı versiyonları üzerinde çalıştı.

Çünkü, Türkiye'nin Weber'i olarak bilinen Ülgener kapitalizmin ve rasyonelleşmenin, günümüz dünyasının kaçınılmaz ve dönüşü olmaz bir yolu olduğunu görmüştü (Sayar, 2006:173).

Ülgener, Türkiye ekonomisindeki devletçi ve liberal iktisat politikaları arasındaki değişmelerin ülkemizi düzlüğe çıkarmada çok yeterli olmadığını, bunun başlıca sebebinin ise insanımızın anti-madde zihni ve ataleti olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden, Ülgener'e göre Osmanlı'dan kalan bu mirasın rasyonellik eksenine oturtulması, ekonomide ayakları yere sağlam basan, güvenilir ve rasyonel bir birey/firma düzeninin üretilmesi önemlidir (Sayar, 2006:61).

Hasan Hüseyin Aygül (2014) "Zihniyet, Din ve İktisat" adlı çalışmasında Sabri Ülgener gibi Max Weber'in araştırma metodunu kullanarak Türkiye'de ekonomi ve İslam dini arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışmıştır. Aygül, çalışmasında Türkiye'de ekonomi ve İslam dini arasındaki ilişkiyi saptamak istemesinin asıl amacı Türk toplumunun Batı karşısında geri kalmışlığının nedenlerinin ortaya konulmasıdır. Aygül'e göre Osmanlı Devleti'nde ekonomi geleneksel yöntemlerle yapılan tarımsal üretime dayanıyordu, sanayi üretimi ise lonca sistemi olarak bilinen küçük ölçekli işletmelerden oluşuyordu. Ayrıca, Osmanlı iktisat politikaları örneğin, ithalatın artırılması ihracatın azaltılması gibi geleneksel politikalara dayanıyordu. Yüzyıllardır uygulanan bu politikalardan bir türlü vazgeçilemiyordu. Bu yüzden, Osmanlı'daki bir türlü aşılamayan geleneksel zihniyetten dolayı Ülgener'in de tesbit ettiği gibi sanayileşme çabaları boşa gidiyor, ekonomik sistemde ise durağanlığa ve ataletsizliğe yol açıyordu. Özellikle Avrupa ülkelerinde olduğu gibi sanayi devrimini gerçekleştiren rasyonel Müslüman-Türk girişimcileri veya burjuvazisi Osmanlı toplumunda yok denebilecek kadar da azdı (Aygül, 2014:185-188).

Ergun (2004) ise Türk kültürü veya bireyiyle ilgili Ülgener gibi düşünmekte, ancak aralarında bazı farklar da bulunmaktadır. Ergun'a göre Türk kültürü bireye değil, toplumsallığa (devletçilik-kamusalılık) daha çok önem vermektedir. Ergun "Türk Bireyi Kuramına Giriş" adlı eserinde Türk kültürünün iktisadi liberalizme elverişli olup olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü, Ergun Türk kültürünün devletçilik ağırlıklı bir iktisadi kolaylaştırdığını ve devletçilik ağırlıklı bir iktisadi geliştirecek olanaklar sunduğunu söylemektedir (Ergun, 2004:13).

Ergun, özellikle 1980'den bu yana Türkiye'de bireycilik ve özel girişimciliğin inanılmaz bir hızla geliştiğini belirtmektedir. Türkiye'nin inanılmaz bir hızla özel girişimciliğe bırakıldığını ve bu politikaların kuramsal temeli olmadığını, yani kendi ülkemizi ve insanımızı tanımadan uygulandığını söylemektedir. Türk kültürünün bireyciliğe uygun olmadığını, toplumsallık (devletçi-kamusalı) yanının daha baskın olduğunu ileri sürmektedir (Ergun, 2004:86).

Batıda olduğu gibi Türkiye’de bireycilik, rekabet, girişimcilik, serbest piyasa ekonomisi gibi kavramların hızla yaygınlaşması ve benimsenmesi Türk insanının ruh ve toplum sağlığını bozmaktadır. Ergun’a göre bu sorunların önlenmesi için önce Türk insanın bireyliğinin geliştirilmesi gerekmektedir (Ergun, 2004:110-111). Özellikle, Avrupa ülkeleri ile Türkiye’nin tarihsel ve toplumsal koşulları arasında benzerlikler yoktur ve benzerlikler yaratılması da çok zordur. Bu yüzden, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi özel girişimcilik yoluyla Türkiye’de bireylik geliştirme süreci oldukça sakıncalıdır (Ergun, 2004:114).

Ergun’a göre maddesel değerlerin çok benimsenmediği bir kültür ortamında özel girişimciliğin ekonominin motoru olması imkansızdır (Ergun, 2004:118). Ayrıca, Ergun Türkiye’de ortalama 6-7 yıl (ilköğretim düzeyi) gibi bir eğitim düzeyiyle ekonomide bireyciliğin ve özel girişimciliğin gelişmesi nasıl beklenebilir diye sormaktadır (Ergun, 2004:121). Bu yüzden, Türkiye’de Batılı anlamda ve Batılı özelliklerde girişimci bireylerimizin olmadığını veya çok az olduğunu belirtmektedir (Ergun, 2004:123). Son olarak Ergun, Ülgener gibi Türkiye’nin kendi kültürel ve tarihsel koşullarına göre bir liberalizm kuramı bulunmadığını, bu yüzden Türk kültürüne ve bireyine uygun bir liberalizm modeli üzerinde çalışılması gerektiğini söylemektedir.

V. DÜNYADA BAŞARILI KABUL EDİLEN BAZI KAMU POLİTİKASI MODELLERİNDE DEVLET-PIYASA DENGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dünyanın en açık ekonomileri arasında yer alan ABD’de kamu politikası modeli liberaldir. Bu yüzden, minimum devlet müdahalesine dayanır. Çünkü Amerikan siyasi kültürüne göre bireycilik ve özel girişimcilik kısıtlanamaz, özgür olmalıdır. Bu anlayışa göre özel girişimciliğin veya piyasaların kısıtlanması veya devletin ekonomiye müdahalesi tiranlığa yol açar. Günümüzde, ABD’deki iktisatçılar, siyasetçiler ve bürokratlar açık ekonomileri ve serbest piyasaları destekleyenlerin başında gelmektedir. Dünyanın en başarılı girişimcileri ve şirketleri ABD’de yetişir. ABD’nin istikrarlı bir şekilde büyümesini sağlayan kamu politikası modeli Neoliberalizm adı ile akademik bir model haline gelmiş, öğrencilere ve profesyonellere öğretilmektedir. Günümüzde IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar akademik bir model haline gelmiş olan Neoliberalizmi diğer ülkelere kalkınma modeli önermektedir (Hass, 2007:69-71).

İngiltere’deki kamu politikası modeli ABD’deki gibi liberaldir. 1979’a kadar devletçi politikalar uygulayan İngiltere, Margaret Thatcher ile devletçi politikaları değiştirerek piyasa merkezli bir politika mantığına geçti. Thatcher, özel girişimciliğin İngiliz ekonomisinin kurtulması için gerekli olduğunu düşünüyordu. Başarılı kamu politikası modeli ile günümüzde bir dünya gücü haline gelen İngiliz Devleti serbest piyasa mantığıyla hareket etmeye devam etmektedir (Hass,

2007:71-73). Fransa'da ise devletin ekonomideki rolü çok büyüktür, bu ülkede devlet müdahalesi ABD ve İngiltere'den fazladır. Fransız kamu politikası mantığına göre devlet toplumun çıkarlarını en iyi şekilde gözetirken, toplumun çıkarlarını düşünen girişimcilere ekonominin bırakılması mantık dışıdır. ABD'de ve İngiltere'deki egemen siyasi kültüre göre ise girişimciler kendi çıkarları için çalıştıklarında topluma en iyi yardımı yaptıkları düşünülür. Fransız aydınları ise özel girişimciliğin veya piyasaların sınırlandırılması gerektiğini düşünürler, girişimciler kendi çıkarlarını gözettiğinden toplum için maksimum kazancı sağlayamazlar. Fransa uyguladığı devlet merkezli politikalar ile istikrarlı bir şekilde büyüebilmiş ve bir dünya gücü haline gelebilmiştir (Hass, 2007:74-75).

Doğu Asya modelleri ise daha çok kendilerine has ve özel kültürlerinden dolayı bireyci veya liberal değil, işbirliği ve dayanışmaya dayalı modellerdir. Bölgede en başarılı modeller arasında Japonya, Güney Kore, Singapur, Tayvan gibi modeller bulunur. Doğu Asya modelleri arasında benzerlikler olduğu gibi farklı yanları da olduğu görülür, bu yüzden bölgede tek bir ortak Doğu Asya modeli olduğunu söylemek çok zordur. Doğu Asya Bölgesinde sanayileşmeyi ilk başaran ülke Japonya olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru Japonya'da Meiji döneminde Avrupa ve Amerika'ya heyetler gönderilmiş, hükümet biçimleri incelenmiştir. Ayrıca, bu yıllarda Japonya'da yeni bir anayasa ilan edilmiştir. İlan edilen bu anayasa Osmanlı'daki gibi Japon Tanzimat Fermanı olarak bilinmektedir. Ayrıca, Meiji döneminde Japonya sanayileşme yolunda hızlı, kararlı ve hırslı bir icraat gerçekleştirmiştir. 19. yüzyılın sonlarında başlayan bu hızlı bir reform dönemi ile deniz fenerleri, limanlar, dokuma fabrikaları yapılmıştır. Ayrıca, Meiji Avrupa'dan öğretmenler getirterek teknik okullar açtırmış ve sanayi projeleri de hazırlatmıştır (Okur, 2009:24-27).

Günümüzde Japonya'nın ekonomik yapısı Güney Kore'ninkine benzemekle beraber Japonya'da devletin G. Kore'deki kadar güçlü ve otoriter olmadığı görülür. Her iki ülkenin ekonomik yapısında önemli bir yere sahip olan iş gruplarının olduğu görülür. Japonya'daki iş gruplarının adı Keiretsu'yken, Güney Kore'de ise Chaebol adını alır. Keiretsu ve Chaebol ağ-temelli organizasyon yapılarıdır. Böylece iş dünyasında kurulan bu ağlar sayesinde Japonya ve Güney Kore ekonomilerinde çok fazla sektörde yardımlaşma ve işbirliğinin gerçekleştiği görülür. Japonya modelinde devletin ekonomiyi desteklemede anahtar rolü bulunur, ancak ekonomiyi Güney Kore'de olduğu gibi yönetmez. Japonya'da ve Güney Kore'de devletin desteğinin Batılı ülkelerden daha iyi olduğu görülür. İşbirliğine ve dayanışmaya dayalı Doğu Asya modellerinin Batılı liberal modeller kadar başarılı olduğu da tüm dünyada kabul edilmektedir (Hass, 2007:77).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisadi gelişmenin olmadığı toplumlarda büyük bir çöküş olduğu tarihsel olarak kanıtlanmıştır. Bu yüzden, her toplumda iktisadi gelişmenin veya ilerlemenin olabilmesi için özel girişimcilerin daha iyi ürünler, daha iyi üretim teknikleri bulması gerekir. Kaynaklarını verimli olarak kullanmayan toplumlar daha kötü ürünler ve üretim tekniklerine sahip olurlar ve bunları değiştiremedikleri zamanda toplumlarında zenginliklerinin azaldığı, yoksullaştıkları görülür (Doti ve Lee, 1991:15). Devletler ise iktisadi gerilemenin olduğu toplumlarda bu süreci durdurmakta yeteri kadar kabiliyetli değildir. Bundan dolayı, devletin yapması gereken piyasa süreçlerinin nasıl işlediğini, daha iyi ürünler ve üretim tekniklerinin piyasa süreçlerinde nasıl geliştiğini öğrenmek olmalıdır. Devlet piyasa süreçlerini anladığı ve piyasa süreçlerinin işlemesine yardımcı olduğu takdirde iktisadi gelişme veya ilerleme gerçekleşir. Bunun sonucunda daha zengin ve müreffeh bir toplum yaratılabilir (Doti ve Lee, 1991:19).

Dünyada en başarılı kamu politikası modelleri arasında ABD modelinin bulunmasının nedeni kurucu babalarının ABD kamu politikası modelinde devletin rolüyle ilgili doğru karar vermeleri bulunmaktadır. Bu insanlar devletin yapabileceğinin sınırlarını veya devletin güdümünde ne kadar bir iktisadi gelişme veya ilerleme olacağını çok iyi bilmektedirler. ABD'deki piyasa sisteminde özel girişimciler özgürce karar verirler ve şanslarını kullanırlar. Bu sistem sayesinde dünyaca tanınan çok başarılı iş adamları yetişmiş ve ABD toplumunu son iki yüzyılda başarılı bir şekilde zengin ve müreffeh bir topluma dönüştürmüşlerdir (Doti ve Lee, 1991:272)

1980'de benimsenen serbest piyasa mantığına dayalı kamu politikası modelinden dolayı Türkiye ekonomisinde liberalleşme süreci yaşanmaktadır. 1980'lerden itibaren dünyada birçok ülke benzer durumla karşı karşıya gelmiş, dışa açık ve piyasa merkezli neoliberal politikaları benimsemek zorunda kalmışlardır. Türkiye kamu politikası modeli de özel girişimciliğin gelişebileceği ve büyümenin motoru olacağı bir liberal piyasa ekonomisine dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Türkiye ekonomisinde bireyciliğin ve özel girişimciliğin gelişmesi için ABD modelinden esinlenerek piyasalarla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler sürekli yapılmaktadır. Ancak, ABD modelinin bizim kültürümüze göre çok uygun bir model olduğunu söylemek günümüz için çok zordur. Çünkü, Türkiye'nin Doğu Asya ülkelerinde olduğu gibi işbirliği ve dayanışmaya dayalı bir Anadolu kültürü veya Ahilik kültürü vardır. Örneğin, Ahilik Vakfı Türk kamu politikası modelinin kendi iç dinamiklerinden gelişmesini sağlayabilecek "Ahi İktisat Modeli" veya KOBİ'ler için "Ahi Kümelenme Modeli" gibi öneriler üretmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri piyasaların liberalleşme sürecinin daha yavaş, dikkatli ve düzenlemeler kendi toplumsal yapımıza uygun bir şekilde getirilerek yapılmasıdır. Ayrıca, bu süreç içerisinde toplumun çözülmesinden

kaynaklanan sosyal sorunların kontrol altında tutulabilmesi için devlet-piyasa dengesinin dikkatli bir şekilde kurulması gerekir.

Türkiye'nin Weber'i olarak bilinen Sabri Ülgener'e göre, Osmanlı'nın toplumsal yapısı içine alamadığı ve bir türlü uyum sağlayamadığı kapitalizm ve rasyonelleşme, günümüz dünyasının kaçınılmaz ve dönüşü olmaz bir yoludur. Tanzimat'tan itibaren Türk toplumunda daha çok Batılılaşma (veya modernleşme) olarak bilinen ve Osmanlı'nın kurtuluşu için bir çözüm yolu olarak ortaya atılan bu sosyal olgu hala güncelliğini korumaktadır. Bu yüzden, Osmanlı'dan kalan olumsuz irrasyonel mirasın rasyonellik eksenine oturtulması, ekonomide ayakları yere sağlam basan, güvenilir ve rasyonel bir birey/firma düzeninin üretilmesi günümüz Türkiye'si için de çok önemlidir. Ancak, Doğan Ergun'un önemle vurguladığı gibi Türkiye'nin kendi kültürel ve tarihsel koşullarına göre bir liberalizm kuramı bulunmadığından, Türk kültürüne ve bireyine uygun, "işbirliği-rekabet dengesinin" daha iyi kurulduğu bir Türk kamu politikası modelinin geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- BOYACIOĞLU, Aslıhan Ögün ve BOYACIOĞLU, Levent (2008), Prens Mehmet Sabahattin Bey, Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji I, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- ÇAKMAK, Diren (2011), Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi, Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık, 1. Baskı.
- ÇAVDAR, Tevfik (2003), Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960), İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara.
- DOTİ, L. James ve LEE, R. Dwight(1991), The Market Economy: A Reader, Oxford University Press.
- ERCAN, Recep (2013), Türkiye'de Sosyolojinin Gelişimi ve Eğilimleri, Anı Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- ERGUN, Doğan (2004), Türk Bireyi Kuramına Giriş, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- HASS, Jeff (2007), Economic Sociology: An Introduction, Routledge.
- İZGÖER, A. Zeki (2014), Müslüman, Osmanlı ve Modern Ahmet Cevdet Paşa, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2013), Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Doğu Kitapevi, 5. Baskı, İstanbul.

- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2011), *Türk Sosyoloji Tarihi III: Yeni Türkiye’de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temeller*, Kitabevi, İstanbul.
- KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan (2008), *Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi*, 21. Baskı, İstanbul.
- OKUR, İbrahim (2009), *Japonya: Bir Yükselişin Kısa Hikayesi*, Okursoy Kitapları, Cep Kitapları Dizisi 2, İstanbul.
- ÖZCAN, Mehmet (2008), Yusuf Akçura, Derleyen: M. Çağatay Özdemir, *Türkiye’de Sosyoloji I*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- SAYAR, Ahmet Güner (2013), *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Ötüken, 5. Baskı, İstanbul.
- SAYAR, Ahmet Güner (2006), *Ülgener Yazıları*, Derin Yayınevi, İstanbul
- TOPRAK, Zafer (2012), *Türkiye’de Milli İktisat: 1908-1918*, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul.